

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНАТА ФИЛОСОФІЯ И ФЕНОМЕНОЛОГІЯТА

K JASPERSOVEJ INTERPRETÁCII TRANSCENDENTNA

Martina Pavlíková

PhDr. Faculty of Arts, Constantine the Philosopher University (Nitra, Slovachyna)

mpavlikova@ukf.sk

Peter Kondrila

Assoc. prof., Ph.D., Faculty of Arts, Constantine the Philosopher University (Nitra, Slovachyna)

pkondrila@ukf.sk

Анотация

Мартина Павликова, Пьотър Кондрла. Към ясперсовата интерпретация на трансцендентността. Една от задачите на философията се явява търсенето на смисъла на човешкото съществуване. Големи усилия върху решаването на този проблем бяха положени и в екзистенциализма. Екзистенциализмът в своето разбиране на истините, отнасящи се към обективната действителност, предпочита истините, съществено значими за хората, за субекта. Търсенето на истината в екзистенциалното мислене се характеризира с интимен характер, човекът в борбата и в умиращите усилия постепенно създава своя собствена, субективна картина на света, която има личностен смисъл за него. У Ясперс смисълът на съществуването на човека е неотделим от трансцендентното. Понятието трансцендентност – това е трансформацията на способностите на Бога и преосмислянето му с езика на философията. В резултат на противостоянието с трансцендентното и се появява автентичното битие на човека, изпълнено със смисъл.

Ключови думи: трансценденция; екзистенциализъм; смисъл на битието

Анотація

Мартіна Павлікова, Петро Кондрла. До ясперівської інтерпретації трансцендентного. Одне із завдань філософії – це пошук сенсу людського існування. Великі зусилля на це спрямовані й в екзистенціалізмі. Екзистенціалізм в своєму розумінні істин, що є об'єктивною дійсністю, переслідує ті з них, які є важливими для людей, для суб'єкта. Пошуки істини в екзистенційному мисленні мають інтимний характер, людина, виборюючи свої мрії, поступово створює свою власну, суб'єктивну картину світу, яка має особистісний сенс для неї. У Ясперса сенс існування людини є невідокремленим від трансцендентного. Поняття трансцендентності – це трансформація якостей Бога і його переосмислення мовою філософії. Результат протистояння з трансцендентним і є автентичним буттям людини, що сповнене змістом.

Ключові слова: трансценденція; екзистенціалізм; сенс буття

Abstract

Martina Pavlíková, Peter Kondrila. To the Jaspers's interpretation of transcendence. One of the tasks of philosophy is also the search for the meaning of the existence of man. A great deal of effort is made in this search by existentialism. In its approach, existentialism does not follow the truth that is objectively valid but pursues the truth that is important to the individual, to the

subject. Searching for truth in existentialism has an intimate character, man struggles, squanders, seeks, and gradually creates his own, subjective image of the world, which has a personal sense for him. In Jasper's mind, the sense of man's existence is credited in contact with the transcendent. The term transcendent is the transformation of the qualities of God and his reinterpretation in the language of philosophy. The result of confronting the transcendent is the authentic being of an individual that is filled with meaning.

Keywords: transcendence; existentialism; the meaning of life

Jaspers vo svojom úvode do filozofie zdôrazňuje, že nie je dôležité nájdenie pravdy, ale jej hľadanie a cesta k nej. "Pravda nie je primárne daná jej obsahom, ale tým, ako je obsah pochopený a vyjadrený. Teda spôsobom rozmýšľania o príčine a dôvode tohto obsahu. Táto príčina mizne tak v slepote duše a hluchote mysle, v nefungovaní komunikácie" (Jaspers, 2014, pp. 1 – 7). Vlastniť pravdu znamená vlastniť istotu a zároveň mať moc. Je to typický model modernej koncepcie pravdy. Pravdy, ktorá nás oslobodí, pravdy, ktorá dá za pravdu našim rozhodnutiam a nášmu konaniu. Pravdy, ktorá nás ospravedlní.

Jaspers, **podobne ako ďalší autori vo filozofii existencie, si uvedomujú dôsledky, ktoré vlastníenie pravdy prinieslo pre spoločnosť.** Nie sú to len vojny s ich katastrofickými štatistikami, ale sú to aj totality, ktoré sa premietajú nielen do politických režimov, ale aj do náboženských hnutí či oficiálnych cirkví, do úradov, športu, škôl. **Všade sa objavuje pravda ako príčina, ktorá nám zakladá nárok a právo, môžeme sa dožadovať jej rešpektovania a tým aj rešpektovania nás samých.** Vlastniť pravdu je veľmi pohodlné, najmä ak ju človek nehľadá. Ideálne je pravdu získať v procese inštitucionálneho odovzdávania, ako to robia napríklad významné svetové filozofické časopisy, ktoré si predávajú patent na pravdu z generácie na generáciu a namiesto produktívneho hľadania pravdy ponúkajú peer review proces, ktorý nie je ničím iným iba verifikáciou vlastnej pozície a vlastnej pravdy. Len to je dobré, čo je v súlade s pravdou, ktorú vlastníme. A rovnako to robí aj neviditeľná ruka masovej spoločnosti, ktorá stanovuje, čo je módne, správne, normálne, teda čo rešpektuje a čím sa riadi masa.

Obraz cesty hľadania pravdy je tak v rozpore s našou scientometricky inšpirovanou akademickou tradíciou, ktorá nám neponúka body za hľadanie pravdy, ale iba body za jej konkrétne objavenie, alebo pritakanie pravde, ktoré schvália recenzenti. Takýto prístup k pravde prisne rešpektuje subjekt objektovú reláciu výsledkom ktorej je interpretácia vlastnej existencie vo vzťahu k svetu. Teda je to Ja a svet, ako dva proti sebe stojace princípy. Ja reprezentuje aktívny princíp toho, ktorý odhaľuje. Svet naopak predstavuje princíp odhaľovaného. Odhaľované sa napokon stáva poznaným a tým subjekt získava vládu nad svetom. V striktno vymedzenej pozícii Ja a svet nie je priestor pre hľadanie. Ak však zmeníme pozíciu Ja vytrhnutého zo sveta do pozície Ja vo svete, Ja v bytí, stáva sa zo sveta transcendentný fenomén, ku ktorému musíme pristupovať aspoň s minimálnou úctou, pátosom a s presvedčením o vlastnej nedokonalosti odhaliť pravdu. Ak by sme k bytiu transcendentného sveta pristúpili z pozície Kanta, mohli by sme o tomto bytí povedať, že je vznešené, pretože je nepreniknuteľné. Nie je to objekt, ktorý by sme mohli vlastniť.

Prijatie sveta ako obklopujúceho transcendentna ruší subjekt objektový vzťah a zároveň v Jaspersovskom zmysle umožňuje prelínanie existenciálneho statusu človeka. Neplatí totiž iba stav Ja v vo všetko objímajúcom bytí, ale aj opačný stav, teda transcendentné bytie úplne prítomné v Ja. Prítomné v Ja však neznamená, že je súčasťou Ja, že by Ja ovládalo transcendentno alebo ho dokázalo odhaliť v sebe samom. Limitovanosť Ja a transcendencia bytia vedú človeka k pochopeniu, že nikdy nedosiahneme posledný horizont pri odhaľovaní bytia, pretože posledným horizontom pre človeka je smrť. Bytie je bez limitov, existencia je imanentná bytiu a limitovaná. Preto je človek predurčený na stroskotávanie. Vedec nestroskotáva, pretože buduje svoju teóriu a poznanie hierarchicky, skladá mozaiku poznania a nereviduje predchádzajúce istoty. Ak by vybral jeden kameň

z pyramídy svojho vedenia, celá pyramída sa zrúti a jeho teória stroskotá.

Existencia sa však na rozdiel od vedeckej aktivity neriadi pravdou ale zmyslom, ktorý má pravda sprostredkovať. Človek hľadá pravdu, aby získal zmysel. Zmysel konkrétnych aktov a situácií, zmysel vecí, ktoré ho obklopujú, no aj zmysel bytia v ktorom sa odohráva jeho existencia. Človek komponuje zmysel svojej existencie v korelácii s externými vecami nachádzajúcimi sa v kontexte bytia. Racionalita je v pokušení vládnuť, naopak existencia si uvedomuje svoju limitovanosť a stroskotáva. Stroskotáva na horizonte smrti, na neschopnosti zracionalizovať svoje rozhodnutia na nepochopiteľnosti diania, na strachu z budúcnosti. Každé rozhodnutie je prekročením horizontu a každý horizont je revíziou predchádzajúceho kroku. Tak ako to identifikuje Sartre, slobodné rozhodnutie, ktorým prekračujeme horizont je zároveň definovaním podstatu seba, človek sa stáva existenciou osebe.

Stroskotávanie a zúfalstvo

Existencia osebe však plodí absurditu, nechápe, prečo sa veci okolo dejú. Nie sú to len vojny, absurdita byrokracie, ale je to aj absurdita vlastnej existencie, ktorá sa nedokáže racionálne definovať. A ak sa jej to poradí, tak celá definícia pri najbližšej možnej príležitosti stroskotá a rozpadne sa. Podobne ako u Kierkegaardu nie je možné zabezpečiť, aby človek prežil svoj život ako zmysluplný celok. Rozhodovanie je sprevádzané strachom a zúfalstvom z neistoty. Hľadanie istoty a bezpečnosti pravdy, ktorú nám ponúkne rozum je márnym hľadaním bezpečia u holuba, ktorého Kierkegaard spomína v súvislosti s interpretáciou state z evanjelia pojednávajúcej o poľných falách a nebeskom vtáctve (Kierkegaard, 2015, pp. 39 – 42).

Racionalita nie je nástroj, ktorý nám umožňuje orientáciu vo všetko objímajúcom bytí, pretože uplatňovanie pojmov a logických súvislostí je znásilňovaním bytia, je to implementácia umelo vytvorenej logiky na bytie, ktoré našej logike nepodlieha. Namiesto logického a racionálneho klasifikovania bytia cez konkrétne veci nás Jaspers odkazuje na šifry. Ich charakter stojí v opozícii k racionálnemu diskuzu o svete, šifry poukazujú na neobmedzenosť bytia. Šifry neukazujú na bytie, iba na jeho prítomnosť. Neustále sme v pokušení definovať bytie, určovať jeho podstatu a popisovať ho. Žiadame fyzikov, aby odhalili pravú podstatu sveta, aby rozbíjali atómy na menšie a menšie častice. A stále nenachádzame odpoveď na našu otázku. Šifry sú provokáciou bytia, sú tu a my ich nedokážeme postihnúť racionálnym diskurzom.

Šifry transcendentna sa objavujú v bezprostrednom vzťahu s bytím, nie vo vzťahu, ktorý je sprostredkovaný. Sprostredkovanie cez racionálne spracovanie skúsenosti zahaluje šifry. Naopak ponorenie do transcendentna umožňuje v realite prežiť skúsenosť s absolútnom, nekonečnom, večnosťou či neohraničenosťou. Jaspers sa podobne ako Kierkegaard dostáva k Bohu. Nie však k dôkazu o existencii Boha na základe racionálnych dôvodov, ale na základe osobného kontaktu s absolútnom. Práve tento kontakt nám dáva rozumieť šifram, ktoré sa vynárajú pri prekračovaní horizontov. Je to filozofická viera, ktorá nám umožňuje žiť skutočnú slobodu a vykonávať slobodnú voľbu. Existencia je dušou človeka. Je to podstata človeka, ktorá ale nie je opísateľná štandardnými kategóriami vedy a ani nie je uchopiteľná v zmysle pravdy. Práve táto existenciálna duša umožňuje človeku byť slobodným. Dušu človek nedostáva ako nemennú podstatu, ale sa k nej dopracováva a nikdy nie je definitívna. Existovať znamená utvárať seba. Ako podotýka Králik, utváranie seba je bojom, dynamickou tvorbou, ktorá môže priniesť sklamanie, zúfalstvo aj beznádej (Králik, 2006, pp. 75 – 85). Beznádej však nikdy nemôže byť posledným krokom, aspoň nie u autorov, ktorých citujeme.

V zmysle európskeho štýlu myslenia, ktoré je viazané na substanciu, existencia ako duša nie je klasickou podstatou, ktorú by tvorila matéria a forma a nemôžeme ju vyjadriť v definícii. Existencia v slobode je situáciou a nie substanciou. Človek, ako sme už uviedli, nie je vopred zadaný svojou podstatou, ale je v procese sebautvárania, stroskotávania, dilemy a hľadania. Človek sa utvára a nevyhnutnou podmienkou tohto utvárania sa je sloboda. Ako však v tomto zmysle upozorňuje Jaspers, človek nie je v utváraní svojej existenciálnej podstaty sám, nestojí len vo

všetko objímajúcom transcendentne, ale je aj súčasťou spoločenstva iných slobodných ľudí. Jaspersovo sklamanie z dôsledkov vojny ho vedie k nevyhnutnému záveru, že slobodná existencia sa netvorí v procese vlastných rozhodnutí, ale aj v procese zodpovednosti za vlastné rozhodnutia vo vzťahu k inému človeku. Rozhodnutia jednotlivca majú dopad aj na iného človeka, a tento dopad musí byť reflektovaný. Reflexia sa deje v kontexte šifier transcendentna. Šifry transcendentna ako znaky sa však neobjavujú iba v kontakte s absolútnym a všetko objímajúcim, ale sa objavujú aj vo vzťahoch s inými ľuďmi, hlavne v komunikácii, ktorá môže v sebe obsahovať šifry transcendentna.

Podobnosť Jaspersa a Kierkegaarda sa ukazuje aj ich spoločnom postoji k mase. Ak Kierkegaard hovorí o dave a štandardizovaných rozhodnutiach človeka, tak Jaspers hovorí o dejinnej pasivite, neschopnosti ovplyvniť dejiny, a objavovať v nich šifry transcendentna. Masovosť a davovosť je znakom apatie človeka a jeho rezignácie na vlastnú existenciu. V tejto súvislosti sa Repar vyjadruje v súlade s oboma autormi, keď vyzýva k existenciálnej revolúcii, ktorá nie je búraním politických systémov ani popravou nepohodlných ľudí, ale je to revolúcia vnútra človeka (Repar, 2013, pp. 39). Revolúcia, ktorá obráti človeka smerom k dejinám a pochopeniu svojho miesta v nich. Obráti človeka k pochopeniu a prijatiu vlastnej zodpovednosti za blížneho, za druhého človeka.

Existenciálny obrat

Spustenie existenciálnej revolúcie je spojené s hraničnou situáciou. Prítomnosť hraničnej situácie sa dá vyriešiť na spôsob davu, podľa zaužívaných praktík alebo sa dá zbaviť zodpovednosti tak, že ju presunieme na iného, na spoločnosť, na vládu, na cirkev. Necháme inštitúciu, aby nás preniesla cez hraničnú situáciu. Takýto spôsob konania v hraničnej situácii však neprodukuje zúfalstvo a nenesie znaky stroskotania. Iba ak jedinec prijme svoju pozíciu ako hraničnú, prijme v plnej miere zodpovednosť a vyvodí dôsledky, môže objaviť šifry transcendentna, ktoré sú ukryté práve v týchto situáciách a zároveň šifry pomôžu interpretovať situáciu ako zmysluplnú.

Existenciálny obrat je obratom od štandardných riešení, ktoré sú vopred pripravené. Štandardizované riešenia nesú v sebe nemennú pravdu, ktorá robí svet obyčajným miestom, kde človek žije ako jeden z mnohých. Uvedomenie si prítomnosti hraničnej situácie je prvým krokom k pochopeniu jedinečnosti situácie, neopakovateľnosti daného momentu a jeho prepojenia s vlastnou dejinnosťou, ktorá sa odohráva vo všetko objímajúcom transcendentne.

Sloboda, ktorá sa vynára práve v hraničnej situácii umožňuje človeku projektovať vlastnú existenciu v tom, že jej dáva **vlastný autentický a aktuálny zmysel, ktorý sa premieta práve šifry transcendentna**. Kríza súčasnosti, ktorú pociťujeme v rôznych rovinách, od ekologickej až po morálnu je symbolom krízového neautentického správania sa človeka, ktorý namiesto šifier transcendentna sleduje vopred označenú cestu, ktorá je správna zmysluplná, pravdivá a spoločensky prijateľná. Iba pochopenie o neexistencii predurčenej cesty a prijatie nevyhnutnosti voľby umožňuje človeku autenticky existovať a tak vykonať existenciálny obrat, revolúciu v sebe samom, ktorá otvorí priestor pre voľbu vlastnej cesty.

Zoznam použitej literatúry

- Jaspers, K. (2014), "Truth, freedom and peace". Existenz vol. 9, No. 2. ISSN 1932-1066. Online. Dostupné: <http://www.existenz.us/~existenz/volume9No2.html>. Navštívené: 19-03.2016
- Kierkegaard, S. (2015), Čemu se naučíme od polních lilí a nebeského plectva. Kierkegaard Circle a CERI-SK, University of Toronto, Nitra, Toronto, ISBN 978-0-9878168-7-0.
- Králik, R. (2006), Zápas Sorena Kierkegaarda. FF UKF Nitra, 152 s. ISBN 80-8094-025-8.
- Repar, P. (2013), Révolution existentielle, KUD Apokalipsa, Ljubljana, ISBN 978-961-6894-16-6